

mestall

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

any VII
n.º m. 17
juny 2005

Butlletí de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

MEMBRES DEL PATRONAT FRANCESC EIXIMENIS

La culminació d'una etapa de l'Associació d'Història Rural

SUMARI

Portada

Membres del patronat Francesc Eiximenis

Entrevista

Ignasi Terradas

Trobades

Les muntanyes i els homes: societat, economia, història

Llibres

J. Alegret, A. Garrido, Història de la Confraria de Pescadors de Palamós

Mario Zucchitello, Navegació i comerç a Tossa

J. M. Salrach; E. Giralt Història agrària dels països catalans

Juan Manuel Alfaro; Pablo de la Fuente, Quan liEmpordà esdevingué frontera

Recerques en curs

Jordi Bohigas, Norbert Font Sagué Ciència, religió i catalanisme a la Catalunya finisecular

Olivier Codina, Economie et société des vallées andorranes

Arxius

El fons patrimonial Pagès d'Arenys d'Empordà

Salvem la Garriga i el Pla Vinyers

Agenda

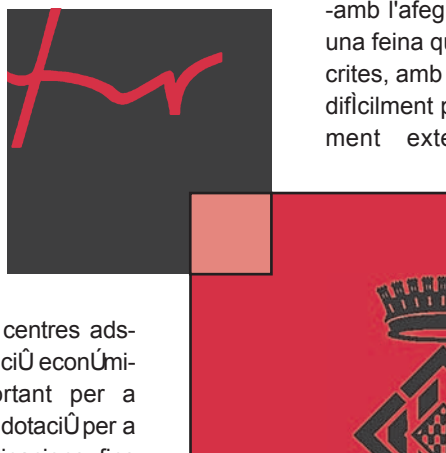
Finalment, l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines ha estat admesa com a membre de ple dret al Patronat Francesc Eiximenis. Ha costat molt més del que tots ens pensàvem. Ha calgut demostrar una trajectòria, de treball i d'activitat, i, per a poder ser admesos, ha calgut modificar els estatuts del Patronat. Les dificultats administratives s'han acabat salvant, tot i que més tard del que hauríem volgut i desitjat. Aquest procés culmina una etapa en la trajectòria de l'Associació: han hagut de passar gairebé sis anys des que ens vam constituir formalment com a associació fins que ens han admès com a membres de ple dret al Patronat Francesc Eiximenis. Ha valgut la pena? No és ara el moment de fer aquesta reflexió: hem d'entrar en la dinàmica del Patronat, hem de veure què ens aporta i què hi podem aportar.

El Patronat Francesc Eiximenis, organisme autònom dependent de la Diputació de Girona, acull els centres d'estudis de les comarques gironines i disposa d'un pressupost per a la dotació de les publicacions i de les activitats dels centres adscrits. Aquest aspecte, la dotació econòmica, és especialment important per a l'Associació, ja que hi ha una dotació per a funcionament i una per a publicacions -fins un màxim de dues publicacions poden ser dotades en la meitat de la despesa-. Així suposar, des del punt de vista de la gestió i la recerca de recursos, sobretot, la seguretat en els ingressos. Fins ara, en no ser membres del Patronat, havíem d'entrar al concurs obert per a entitats privades, ajuntaments i editors que cada any convoca l'àrea de Publicacions de la Diputació, on podem arribar a aconseguir un 10% de la despesa total, i així només per a un

límit de dues publicacions anuals. Ben poca cosa. Altres vegades, per poder tirar endavant i demanar una subvenció, hem hagut d'acudir a la presidència de la Diputació... és cert que, quan hi hem hagut d'anar, hem obtingut una bona resposta. L'important, però, per a l'Associació no és només la quantitat que podrà percebre -escassa degut al format de la Biblioteca d'Història Rural-. Em sembla que val la pena destacar sobretot alguns altres aspectes, menys concrets i menys tangibles, que obren unes expectatives interessants:

1) Haver estat admesos al Patronat suposa, d'entrada, reconèixer la feina efectuada per l'Associació. En la defensa que es va fer davant el plenari que va acabar per aprovar l'entrada de l'Associació al Patronat van ser presentades les nostres publicacions, no conegudes per tots els presents al plenari, i les nostres activitats -amb l'afegit que havíem portat a terme una feina que algunes de les entitats adscrites, amb molts més anys de trajectòria, difícilment podien somniar-. El reconeixement extern de la trajectòria de l'Associació i del producte que n'ha transcendit ens ha d'encoratjar a mantenir aquesta línia de treball.

2) L'entrada de l'Associació al Patronat Eiximenis pot suposar algun canvi en la manera de fer d'aquesta entitat, ja que actuem i treballam d'una manera diferent de la majoria dels centres que hi són adscrits. No cal dir que les dinàmiques internes, els àmbits i la geografia d'estudi són també diferents. L'Associació representa l'especialització, com també ho representa l'Associació Arqueològica de Girona o, de diferent manera, el Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona. A banda de l'especialització, seria bo de poder encomanar el treball participa-

tiu efectuat per l'Associació: les publicacions dins la *Biblioteca d'Història Rural* són certament el nostre aparador, però val també la pena de destacar tant la publicació del Mestall, amb treballs de moltes mans, com, encara més, el treball que, coordinat per Enric Saguer, s'ha de convertir en un referent per a l'estudi dels grups socials agraris del segle XX -ens referim a l'estudi dels darrers hisendats que sortirà publicat properament-. Aquesta manera de treballar, en equip, entorn de projectes i idees compartides i discutides, és allú que podem exportar a d'altres centres.

3) Amb l'entrada de l'Associació al Patronat Francesc Eiximenis podrem participar en el coneixement directe del món dels centres d'estudis locals. Un món i una producció que podem conèixer de manera individual pel fet de formar part d'algun, o per la circumstància que l'Associació forma part de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i, ara, de l'Institut Ramon Muntaner, que és l'organisme que aplega els centres d'estudis. De fet, ja durant l'any 2004 vam rebre de

l'Institut Ramon Muntaner una dotació per a realitzar la jornada de Toponímia, i aquest 2005 hem tornat a efectuar els tràmits per a la jornada que dedicarem a la Història Oral. I hem rebut una resposta positiva. No sabem de quina manera caldrà veure les dinàmiques internes del Patronat?, però em sembla que pot ser positiu sumar esforços a l'hora de pensar com han de ser les entitats dedicades a l'estudi i la divulgació de la Història en aquest segle XXI que començarà. Nosaltres hem optat per l'especialització; altres, molt abans, han optat per la recopilació d'estudis miscel·lànis; segurament, en els propers anys veurem moltes més opcions.

L'entrada al Patronat Francesc Eiximenis és una molt bona notícia per a l'Associació. Ara, però, ens hem de projectar més endavant i més lluny. ... la culminació d'una etapa, la que, essent potser realistes, ens havíem marcat en començar aquesta trajectòria. A hores d'ara, però, cal fer altres passes, i per això calen noves idees i altres persones.

Pere Gifre Ribas ■

Assemblea General de l'AHRCG

El passat 29 de gener es va celebrar l'assemblea general ordinària de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines. Enguany varem reunir-nos a Castell d'Empúries, i varem aprofitar la convocatòria per fer una visita al recent estrenat ecomuseu-farina, que ha obert les portes de la seva primera fase fa poc més d'un any. El museu, integrat dins la xarxa de museus de la ciència i de la tècnica de Catalunya, està ubicat en una fàbrica de final de segle XIX i permet fer-se una idea molt detallada del procés d'elaboració industrial de la farina. La visita va comptar amb el guiatge i els informats comentaris de Nària Roura, tècnica del centre.

En acabar la visita, varem reunir-nos a la sala gòtica de l'Ajuntament de Castell. L'assemblea va iniciar-se amb la lectura i aprovació de l'acta anterior. A continuació, Pere Gifre, en qualitat de president, va donar compte de les activitats realitzades durant el darrer any i, seguidament, Joaquim Alvarado, com a tresorer, va exposar els comptes de l'e-

xercici, que varen ser sotmesos a aprovació. Posteriorment, va ser presentat i aprovat el pressupost pel 2005 i la relació d'activitats previstes. També es varen explicar les causes del retard dels dos llibres previstos pel 2004, que es publicaran durant el primer semestre d'enguany, i es varen aprovar tres publicacions més: un llibre sobre els remences de l'Almoina de Pa de Girona, elaborat per Rosa Lluch, l'edició del Tratado de la Cabrevación, de J. Tos, a càrrec de Rosa Congost, i les actes del col·loqui sobre viles medievals, coordinades per Pere Ortí. Entre les activitats previstes, també es va proposar la realització d'una jornada sobre història oral, programada per a finals de setembre, i d'un parell de sortides (una al Rosselló i l'altra al Sobrià de Santa Creu). Així mateix, es va informar de la convocatòria del III Premi Mestall, adreçat a treballs de recerca de batxillerat, i de la propera aparició del llibre Els últims hereus, publicat per la Generalitat de Catalunya, que recull el treball sobre història oral dels propie-

taris gironins realitzat per un equip de l'associació. També es va informar de la reducció del Mestall a dos nòmbers anuals i es va fer una crida a arxius i arxivers per tal que col·laborin en el butlletí.

En el darrer punt, tal com marquen els estatuts, es va sotmetre a discussió i votació la renovació de la junta. Pere Gifre, que n'havia estat el president dels orígens, i Elvis Mallorquí, que havia exercit com a tresorer, varen manifestar la seva voluntat de ser renovats en el càrrec. Presentada la candidatura, es va aprovar per unanimitat dels presents una junta constituïda per Enric Saguer (president), Mònica Bosch (vicepresidenta), Joaquim Alvarado (tresorer), «rika Serna (secretària), Lúdia Donat (vocal), Josep Maria Barris (vocal) i Àngel Planas (vocal). Des d'aquí, per acabar, només ens cal reconèixer i agrair la dedicació de Pere Gifre i Elvis Mallorquí a l'arrencada i consolidació de la nostra associació.

La Junta ■

Ignasi Terradas

Antropologia i història de les societats rurals

Què t'ha portat a interessar-te, des de l'antropologia, per la societat rural?

Des del començament va ser un interès col·lectiu, de tota una colla d'estudiants que acabàvem la llicenciatura, a començaments dels anys 70. La societat rural catalana era el grup de gent que teníem relativament més proper com a societat diferent i propera alhora; una societat que, per una banda, servia per aplicar tot el coneixement que estíem obtenint de l'antropologia i, també, tot el coneixement i l'interès de la història. No hem d'oblidar que a començament dels anys 70 estem a vigílies de la transició política. Hi havia dos o tres temes estrella dins de les ciències humanes: un era el nacionalisme, que, traduïda l'antropologia, era la preocupació per la construcció de la identitat col·lectiva, social, etc.; i l'altre, més relacionat amb la política i l'economia, era la crítica de les formes de producció, de distribució i de consum. Aquesta crítica feia buscar societats que havien tingut una història llarga, amb molta experiència, i al mateix temps plantejar-se què significava el desenvolupament. Hi havia dos àmbits, l'industrial i el pagès o rural, i semblava que, per a l'equipament de l'antropologia, d'entrada, era més lògic abordar la societat rural. No va ser un interès personal que em va conduir a això, sinó que va ser el fet de formar part d'un col·lectiu acadèmic d'estudiosos que vam tenir el guiatge indirecte de publicacions d'antropologia i d'història de les societats agràries i pageses i el guiatge directe de professors. En destacaria un, l'àngel Palerm, que primer vam conèixer indirectament i després directament. Era un gran expert en socie-

tats pageses. A través del seu fill, en Juan Vicente Palerm, que venia a Madrid ja a partir de l'any 1969, vam començar a fer uns seminaris: ens reuníem antropòlegs de Madrid, de Barcelona, de Sevilla i potser d'algun altre lloc; la primera fornada d'antropòlegs que representem la generació immediatament posterior a la de Carmelo Lisón a Madrid i de Claudi Esteve a Barcelona. Vaig entrar en aquests seminaris. Tots participaven d'aquest interès, i volíem fer un estudi comparat de societats rurals arreu d'Espanya. Vam començar fent coses de tipologia de comunitats pageses, de formes de treball de producció i desenvolupament de mercats. Evidentment, tot això em va portar (i a d'altres també) a fer una unió entre aquesta antropologia i la història rural de l'època. A la Universitat de Barcelona la història rural estava organitzada en aquell centre d'estudis d'història rural que dirigia l'Emili Giralt, on hi havia també en Jaume Suau, en Toni Segura, en Rafa Aracil, en Llorenç Ferrer... I també m'hi vaig integrar. Ho recordo com una participació col·lectiva a seminaris, als quals també convidàvem gent de fora; una participació en les publicacions que fèiem, i aprenentatge simultani. Entre tots ens vam convèncer que la nostra aportació d'estudi, de recerca, havia d'anar en aquesta direcció.

La virginitat, l'hereu, les masies, les colònies industrials, quina és la línia que hi ha darrere?

Bé, això ja s'emmarca amb els àmbits i les passions de cadascú. En principi, he assenyalat uns temes que són diferents. Jo els dividiria en dos estils, per

■ entrevista

dos tipus d'interès acadèmic: d'una banda, hi havia temes que ens semblaven enigmàtics. Per exemple, has mencionat el tema de la virginitat. Podries dir: "Bé, així ara a què ve?" En aquella època, en abordar l'estudi de les societats pageses des de l'antropologia, hi havia tot el corrent d'estudis de l'antropologia de la Mediterrània. Hi havia dos grans conceptes (encara hi són): honor i vergonya. Han donat títol a diversos llibres d'antropòlegs, on, per exemple, des del punt de vista espanyol, ha participat Caro Baroja. Plantejava el primer dilema de l'antropologia social aplicada a estudis a Catalunya. El dilema entre el "culturalisme" i l'antropologia econòmica, o entre l'antropologia cultural i l'econòmica, amb les seves exageracions possibles. El tema de l'honor i la vergonya militava en el culturalisme, i dominava l'antropologia rural de la Mediterrània. I, encara que d'entrada no ho veiéssim com un tema interessant, com que els antropòlegs sí ho tenien en consideració, alguns com jo mateix vam dir: "Així ho hem d'encarar, no podem prescindir-ne". L'article que vaig fer (un tema que una antropòloga americana va reprendre després però sense cap comunicació acadèmica amb mi) abordava aquests temes que els antropòlegs americans tractaven d'una manera gairebé només culturalista. Que recordi, la primera crítica a aquest culturalisme la va fer Alessandro Pizorno, un historiador italià,

consuetudinari català, ho especificava, en alguns casos, en el tema de l'escreix. Sobre així vaig trobar una connexió més material i no tant culturalista, més vinculada amb l'economia. Evidentment, es tracta d'una qüestió de compatibilitat: la virginitat al llarg de la història té moltes interpretacions, però aquí em semblava que hi havia una compatibilitat bastant significativa. L'estudi va ser aquest.

A partir d'aquí, el propòsit dels meus primers llibres (amb un editor de molt bona fe i molt generós, que era l'Antonio Arredondo), com *Antropología del campesinado catalán*, que vaig treure amb la Laura Fernández, era revisar els conceptes d'aquest culturalisme americà, sobretot americà. La majoria d'ells eren excessos de culturalisme. Aquest llibre és un exercici d'estudiant per enfrontar-se al culturalisme americà i veure que no té totes les explicacions, ni molt menys, de la realitat de la societat rural d'un país mediterrani com Catalunya.

I el de l'hereu?

Així ja és posterior. Després d'avançar en tots aquests temes i després d'haver fet la Tesina, que va ser un d'aquests llibres sobre el pagès català, aleshores ja vaig entrar... Diguem que les primeres publicacions són en realitat exercicis acadèmics. Segurament no s'haguessin hagut de publicar, però gràcies a l'època i a l'editor, varen sortir a la llum. De fet, *Antropología del campesinado catalán* va ser un treball de curs. No eren treballs per publicar; però, és clar, hi havia molt poca antropologia i menys sobre aquests temes. L'editor ens apretava. També vaig treure un llibre amb l'Alberto Gordillo, *Agresi6n, naturaleza y cultura*, sobre si l'agressió era innata o adquirida. En realitat, era un altre treball de curs, més o menys ben fet, sobre aquest tema, un estat de la qüestió: volia dir bàsicament oposar els arguments de Konrad Lorenz, més aviat a favor de què era innata, amb els d'Ashley Montagu, més aviat a favor de què era adquirida. Eren treballs de divulgació de l'estat de l'antropologia.

A partir d'aquí, vaig voler entrar més en matèria, en substància; i, concretament en el terreny que més m'interessava, l'antropologia del parentiu. En parlar de la societat rural catalana, hi havia una qüestió que s'havia de tocar antropològicament: el parentiu català i allò que tenia de particular o d'especial. Del que tenia de particular i d'especial, el que més destaca-

"... veia que la major part de tòpics antropològics eren històrics: la família, les creences, els sistemes de conreu, els contractes de conreu, etc. Tot això tenia una profunditat històrica, necessitava història."

que els va dir per primera vegada: "Tot així que atribuïm a coses culturals com innates té una història que ho explica, a l'itèlia". Doncs bé, anàlogament, vaig tractar de veure si la virginitat, relacionada amb la vergonya, tenia un correlat històric més tangible. Fou aleshores quan vaig proposar de combinar el que en principi semblava un patró estrictament cultural amb un interès econòmic, per relacionar tota la ideologia de la propietat i la seva transmissió i les estratègies matrimonials amb el fet de portar les dones verges al matrimoni i amb la importància de les esposalles i, fins a cert punt, la presència de la virginitat a aquestes. Sobretot el dret

va i el que els juristes havien posat de manifest era la institució de l'hereu. Vaig intentar estudiar-ho imitant els antropòlegs que abordaven problemàtiques històriques: analitzar des del punt de vista d'una sèrie de paràmetres culturals, però sobretot socials i jurídics, una institució de parentiu. Vaig proposar una interpretació tècnica que, en general, es pot mantenir bastant; és a dir, en la seva funcionalitat en una economia política. Es tractava d'una revisió de l'antropologia que em semblava excessivament culturalista; volia posar-la en relació a aspectes més econòmics de la societat; i vaig correlacionar la institució de l'hereu amb l'economia política de l'època en què sorgí. El treball va ser tècnic, basant-me en el treball dels historiadors.

Després de tot això, per fer una cosa diferent, vaig voler conèixer el món real, concret i el més localitzat possible: rural català. Aleshores vaig veure que la unitat d'anàlisi havia de ser encara més petita que la comunitat. Volia estudiar-ho històricament, perquè veia que la major part de títols antropològics eren històrics: la família, les creences, els sistemes de conreu, els contractes de conreu, etc. Tot això tenia una profunditat històrica, necessitava història. Si feia història, la comunitat era de massa envergadura. Vaig pensar de fer-ho amb exemples molt més reduïts, les masies. El projecte de les masies, però, va quedar interromput, perquè, entremig, volia fer la Tesi doctoral sobre algun tema d'aquest tipus, potser en alguna altra societat. Tocava buscar beques; i vaig acabar a la Universitat de Manchester. Em vaig haver d'adaptar a un projecte finançat, de comparació entre països que haguessin tingut una revolució industrial remarcable. En aquest cas, la comparació va ser entre Catalunya i Lancashire. Vaig intentar que aquest projecte s'acostés al màxim a aquesta vocació anterior d'estudis rurals: vaig proposar al cap de projecte i director de la meua Tesi, Brian Roberts, de fer l'estudi de les colònies industrials. En realitat, la meua tesi és l'estudi comparat de les colònies industrials catalanes i angleses. Aquí, a Catalunya, només vaig publicar la part catalana. De l'estratègia antropològica, vaig veure que la manera com m'interessava de destacar els fenòmens socials humans era segons la manera més emprica i local possible, però sense descuidar teories. Per això vaig escollir una empresa (sense descuidar les altres) que estigués

ben documentada i que fos accessible i interessant d'estudiar. Així és com vaig descobrir l'Ametlla de Merola. En realitat, l'estudi d'una colònia (tot i que és més que una casa, no és tan gran com un poble) també és un model bastant concret.

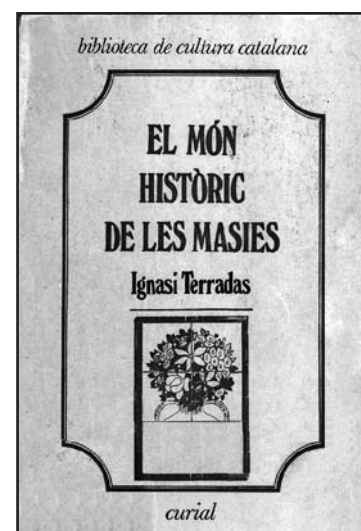
Aquesta és potser la deficiència de l'antropologia, que estudia fenòmens molt

" Vivim un capitalisme tan nu i descarat que, és clar, es planteja com a la primera època de la revolució industrial. Per a aquest capitalisme, el més important són les condicions laborals, les condicions d'explotació de la mà d'obra. "

localitzats, intenta fer-ho amb profunditat i, és clar, peca de manca de representativitat. Però bé, és una limitació de la qual els antropòlegs som perfectament conscients: nosaltres fem aportacions en un camp i els altres l'han de valorar des d'altres perspectives.

Com valoren la recepció que els historiadors han fet d'aquest treball de l'Ametlla de Merola?

Bona, en conjunt. Si ho comparem amb la recepció que tenen els treballs d'antropologia en la comunitat d'historiadors, ha tingut una gran recepció. Fins i tot podria haver optat per una sortida que potser no va amb la meua personalitat acadèmica o estudiant: durant un temps he tingut molts encàrrecs per parlar i escriure sobre colònies industrials. M'hagués pogut convertir en especialista sobre colònies; hagués pogut tenir un veritable filó temàtic. Molts ho tenen, no? Fan una tesi sobre un tema concret i durant tota la vida treballen sobre el mateix tema. Encara se'm demana que escrigui i parli sobre les colònies; encara en faig conferències. El tema de les colònies ha sofert transformacions: quan vaig començar a estudiar-les, moltes de les catalanes encara treballaven, teixien i filaven; i les angleses ja eren museus. Aleshores els deia: "D'aquí a uns anys així seran museus". I, és clar, em miraven com pensant: "Què diu ara, aquest?" Pensava que, més o menys, l'evolució espanyola i l'europea anaven per aquí, i ho vaig escriure. Actualment ja hi ha museus, hi ha un parc fluvial... Tota aquesta realitat ha canviat. També he de dir que, pel fet de ser professor i investigador universitari, el tema de les colònies l'he investigat només fins allà on crec que

■ entrevista

podia aportar algun fruit intel·lectual i de coneixement. Quan la cosa ja era redundant, ho he deixat. Per aquest motiu no m'he convertit només en un especialista de colònies.

Respecte a la recepció, en alguns seminaris hem tingut debats, hem parlat molt sobre el tema de les colònies. He de

Llobregat havien de gastar carbó. El projecte de recerca em permetia fer venir especialistes d'altres disciplines, com un enginyer que va estudiar la resclosa i el cabal del Llobregat. Una vegada em va dir: "Has vist les fàbriques angleses? Respecte a una d'elles, quin percentatge d'energia creus que es mou aquí, en aquest riu?". Va assegurar-me que no arribava ni a una centèsima part de l'aprofitament. Els cabals del Tàmesi i el Llobregat, que em pensava que eren de l'u al deu, eren de l'u al noranta-vuit o cent. Al riu Mercy, al Lancashire, era el mateix. Vaig veure que la comptabilitat no explicava el canvi de localització. Més tard vaig trobar una carta del fundador de la colònia, en Mateu Serra, que ho explicava sobretot per la qüestió del desordre social; i vaig començar a elaborar l'altra hipòtesi: el canvi de localització es devia més a trobar una mà d'obra més dòcil i més estable, i també barata. Actualment tothom sap (és la moda econòmica) que les empreses canvien de localització per buscar mà d'obra més barata. És la deslocalització. Però als anys 70 i 80 només es reconeixien com a importants l'energia, els impostos, la innovació tecnològica. La mà d'obra no era considerada tan important. Ara, curiosament, tornem a estar immersos en els temes bàsics de la revolució industrial, perquè vivim un capitalisme tan nu i descarcat que, és clar, es planteja com a la primera època de la revolució industrial. Per a aquest capitalisme, el més important són les condicions laborals, les condicions d'explotació de la mà d'obra. En els meus estudis, he topat amb una historiografia econòmica liberal o neoliberal, representada per Jordi Nadal i, potser més ponderada, per en Maluquer, perquè ell té en compte tots els factors. Penso que l'empresari havia de tenir més d'un motiu determinant a l'hora de canviar de localització una colònia. La discussió està així. I el mes de maig [de 2005] he de donar-ne una conferència a la Societat Catalana d'Història de la Ciència i la Tècnica.

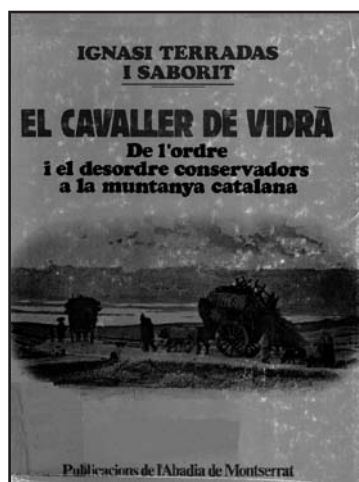
Puc dir que aquest estudi em va aproximar molt més als historiadors que als antropòlegs, per una paradoxa: en aquella època, per a l'antropologia "rural" la indústria era una cosa massa avançada.

En el camp de l'antropologia jurídica es pot dir que els historiadors han estat víctimes d'un miratge "estatalista"? Han tractat les societats del passat

"El famós Estat de dret és més una virtualitat que una realitat: si mirem, per exemple, la manera com el dret s'arrossega darrere l'economia, podem dir que tenim més un Estat de negocis que un Estat de dret. "

dir, de totes maneres, que aquí molts historiadors i antropòlegs discuteixen no sobre les idees en si, sinó sobre el valor de l'autor. Al principi vaig atribuir-ho a un defecte del nostre país, d'immaduresa acadèmica, de manca d'un debat pròpiament acadèmic; però després m'he adonat que aquests debats, quan potser aquí s'anaven desenvolupant, en altres països han entrat en crisi. El debat sobre les colònies és interessant perquè té diverses ramificacions. Penso que Jordi Nadal és qui té les idees més correctes i definides en contra del que jo defenso, tot i que no ho ha escrit directament: ho deia quan ens trobàvem. Hem mantingut debats en persona, fins i tot un gran debat organitzat per l'Institut Català d'Antropologia on van assistir molts historiadors i antropòlegs. Tot això, però, amb prou feines no s'ha reflectit en les publicacions.

En aquell debat vaig exposar el meu argument sobre les colònies. Vaig veure que havia de conèixer comptabilitat i saber-la analitzar, de manera que vaig fer un curs d'història de la comptabilitat a la Universitat de Manchester. Allí, al professor Rogoff, que em va ensenyar a entrar en la història de la comptabilitat de la revolució industrial, de la indústria en general i de la indústria tèxtil en particular, li explicava les primeres dades que anava trobant. Amb aquestes anàlisis, vaig pensar que la comptabilitat semblava irracional, en tant que els estalvis produïts per l'energia hidràulica no explicaven de cap manera els enormes costos de transport: la colònia era molt deficitària. Portar-hi la matèria prima (el carbó i, si hi afegim el cotó, encara més) i després tornar-la a Barcelona tenia un cost molt superior del que podien estalviar. A més, per pujar el

com si totes fossin societats amb Estat? Què pots dir-los per ajudar-los a fer una mirada antropològica en aquest àmbit?

Tens molta raó. No només per la perspectiva de la societat a partir de l'Estat, sinó, a més, per creure en determinats Estats més virtuals que reals. El famós Estat de dret és més una virtualitat que una realitat: si mirem, per exemple, la manera com el dret s'arrossega darrere l'economia, podem dir que tenim més un Estat de negocis que un Estat de dret. Qui mana? Mana més l'economia que el dret, i el dret va darrere l'economia. El famós grup americà del *Law and Economics*, hegemònic als Estats Units i que té a veure amb tots els plantejaments de minva de la presència de l'Estat i de la intervenció de l'Estat, el neoconservadurisme i neoliberalisme, tot va d'això. Al nostre país és respectat, des del pensament socialista fins al pensament més capitalista. En realitat, també s'ha de revisar aquesta idea del famós Estat de dret. El tema és més complicat, perquè diria que ni tan sols no tenim una perspectiva d'Estat de dret, sinó unes perspectives molt específiques dins un Estat de dret virtual: a vegades des d'una perspectiva fiscal, a vegades des d'una perspectiva militar, a vegades des d'una perspectiva censal (dels censos de població), a vegades des d'una perspectiva ideològica... Són perspectives seccionals de l'Estat. No és que hi hagi una solució epistemològica, perquè aquí es barregen moltes qüestions ideològiques i metodològiques, però sí cal que tots tinguem una mica de precaució. Quan et fan una pregunta aparentment innocent del tipus "Digues-me quin és el cens de població d'aquest poble?", cal saber que estem partint d'un prejudici o un interès, que és classificar, comptabilitzar la població segons un determinat interès. En aquest interès pot predominar una idea cadastral, tributària, militar, religiosa, ètnica, lingüística... Cal ser-ne conscients, ser conscients sobre què predomina en això. No hi ha una recepta sistemàtica per anar en contra de l'etnocentrisme, de l'actualisme o de l'estatalisme. Evidentment, hi ha un camí que molts de nosaltres hem emprès: afortunadament, sobretot a França, quan es parla d'antropologia històrica en àmbits com història medieval o moderna, tot això es té molt clar en la història local. En la meua opinió, si més no en història local, hi ha un cert consens per compensar la visió estatalista, per mirar

realment què passa localment, si està passant realment allò que representa que passa a tot l'Estat, o de quina manera s'està vivint localment. La història local ho ha entès. De totes maneres, es continua fent molta història local entesa només com una il·lustració de la general o com una erudició sense cap criteri, i això més aviat és brossa. Es fa certa història local volent posar a prova tot allò que convencionalment han estat considerats els grans corrents polítics, econòmics, etc. Qui ho faci amb aquest criteri, que s'afronti a aquestes uniformitzacions excessives.

En aquesta direcció, sense anar més lluny, tenim actualment una història de Catalunya en la qual coneixem més diversitat dins de Catalunya, més varietat: tenim problemes d'integració, però això és bo, perquè veiem que el país no era tan unànime, que era un país més variat, amb moltes institucions. Des d'estudis d'història local, s'estan reinterpretant tota una sèrie d'institucions i de relacions socials que es pensava que funcionaven d'una determinada manera. En aquest sentit, hi ha tots els estudis d'aquest grup d'història rural aquí a Girona (en Lluís To, la Rosa Congost, i tots els altres). Molts són estudis locals, però que estan replantejant qüestions generals, de contractes de conreu, del tema dels remences, etc., i no només des de la perspectiva que hi ha variacions, sinó també des de la perspectiva de com conceptualitzar-ho en termes generals. També estan replantejant la relació entre el coneixement històric i les grans ideologies (conservadurisme, liberalisme, socialisme). Si s'està fent tot això, ja no es pot demanar més. Els estudis localitzats han anat endavant, moltes tesis es fan així, i és simptomàtic que després de les tesis es continuïn molts estudis d'aquest tipus. Vol dir que tot això funciona bé.

Podries fer-nos algun comentari sobre l'antropologia en el moment actual?

La pregunta és molt complexa; no sabria donar una resposta sintètica de tot això. Hi ha un article d'Eric Wolf amb el títol "La divideixen, la subdivideixen i l'anomenen antropologia". Això reflecteix bastant a nivell formal el que ha anat passant amb l'antropologia: ha perdut unitat, molt més que altres disciplines que s'han especialitzat. El problema de l'antropologia és que s'ha dividit d'una manera en què s'ha perdut el cos compartit en inici. Ho comprovo quotidianament a totes les

■ l'Associació

universitats espanyoles: alguns antropòlegs sabem coses molt diferents de l'antropologia i no tenim aquest cos únic. Així, la llicenciatura de durada inferior o la pèrdua de la llicenciatura... Veig bastant negatiu tot el que sigui estudiar superficialment l'antropologia, evidentment. Potser allò més negatiu és que, havent perdut aquest cos comú entre els antropòlegs, a sobre, aquestes suposades antropologies especialitzades es fan aplicades. Amb això, moltes antropologies tenen un contingut intel·lectual minso, molt feble, molt petit; i, a més, pretenen ser ciències aplicades, competir amb economistes, psicòlegs, etc. Si aquests antropòlegs tenen èxit serà perquè faran treballs basats en el sentit comú i amb una personalitat prou intel·ligent, però no serà per la disciplina que hagin estudiat. Si no es donen aquestes qualitats en aquestes persones, el resultat serà impresentable. Ens estem adaptant no tant a un grau universitari, sinó a una diplomatura. Això mateix passa amb treball social, una disciplina que té molt poc contingut d'anàlisi de la societat. L'actuació del treballador social depèn molt més de la seva personalitat, del seu sentit comú i de les seves qualitats morals que no pas del coneixement intel·lectual que té d'una disciplina que s'anomena treball social. Per això els resultats són absolutament diversos, diferents, contradictoris, perquè depenen de la persona. Actualment, s'està impartint una antropologia amb què no estic d'acord. Vaig fer un escrit que ha estat ben rebut intel·lectualment, però se m'ha dit que no era gens pràctic, perquè hauríem de plantejar una antropologia que fos una mena de petita enginyeria social. Penso que això no és l'antropologia, ni tan sols psicologia: és un excés de servilisme a una mena de triomfalisme de mercat que introjectem i ens fem uns servils excessius d'això, d'una antropologia que ha de servir per a tot perquè no tenim cap sortida. Com que no n'hi ha cap de concreta, que n'hi hagi moltes; i, si han de ser totes les possibles, l'antropologia haurà de ser indefinida. I això vol dir superficialitat.

La formació bàsica és en dues direccions; i s'ha descuidat la formació sobre el coneixement de diferents cultures. Per exemple, es produeix la paradoxa que un antropòleg pot fer un treball aplicat amb immigrants sense haver estat ensinistrat ni encoratjat perquè estudiï en profunditat la cultura i la societat de procedència d'aquests immigrants. Si tinguéssim plans

d'estudis en què hi haguessin diverses assignatures sobre el món àrab, l'Islam, etc., crearíem antropòlegs especialistes en tot això. Ara, finalment, en casos així s'acaba buscant un llicenciat en filologia semítica, perquè com a mínim sap àrab i una mica de literatura en àrab, encara que no conegui res d'aquella societat o cultura. L'antropologia, si no es fa com a llicenciatura prou completa, formant en cultures diferents, no serveix per a això. L'altra direcció té a veure amb problemes de la nostra societat: si també es menysprea tota la formació bàsica d'antropologia econòmica, antropologia social i del parentiu, política i jurídica i tot allò que haurien de ser les nostres assignatures troncales, malament rai. Hem perdut aquest llenguatge. Si debatem entre antropòlegs, tots hauríem d'estar igualment assabentats sobre temes teòrics i metodològics de la nostra troncalitat, i no és així. En història, un historiador, per afrontar diferents problemes humans, ha de saber de què va la demografia històrica, de què va la història econòmica i de què va la història de la cultura. Els historiadors encara conserven aquestes troncalitats, però no és així en el nostre cas: amb aquests nous plans les estan traient, substituïdes per estudis aplicats. Evidentment, si obviem totalment aquesta part troncal i també la part del contrast sociocultural, la qual ens dóna la nostra identitat, què aportarem? Només allò que depèn de cada persona: qualitats morals, sentit comú, etc., però per fer això no cal antropologia. Com el jutge de pau, que no ha estudiat dret i pot ser un bon jutge de pau simplement perquè és una persona pacífica, amb sentit comú i amb una sèrie de qualitats morals. I, si no les té, és un mal jutge de pau. L'antropòleg també pot ser bo si té aquelles qualitats, però no pel que prèviament hagi estudiat. En un petit diploma, en un postgrau, hi veig aquest problema: és una antropologia especialitzada que no és especialitzada, perquè no es pot donar allò que és propi de l'antropologia en una especialització tan específica.

Entrevista a càrrec de:

Joaquim M. Puigvert,

Joan Lluís Alegret i Xavier Torres.

Transcripció: Lúdia Donat ■

La visió habitual que, al meu entendre, hom té de les zones de Muntanya és la d'unes regions aïllades, completament condicionades pel medi natural, alienes a les evolucions econòmiques i socials que es viuen paral·lelament a les planes o a les regions costaneres. En certa manera, es fa un cert presentisme, s'observa el despolament que han patit aquestes zones -un fenomen molt pronunciat durant el segle XX amb especial incidència a nivell català, concretament al Pirineu (però també a nivell gironí, cal observar l'evolució de la serralada de les Gavarres)- i es té la idea que aquest fenomen ha estat constant al llarg de la història d'aquestes zones. En el dia d'avui, l'economia del Pirineu català gira al voltant de les possibilitats generades per la pràctica de l'esquí i pel regent auge del turisme rural, elements que, en certa manera, han atenuat la crisi patida per aquestes regions. Malgrat tot, la imatge que desprenen és la de no haver participat de les millores econòmiques i socials viscudes en els darrers decennis.

L'objectiu de la dissetena edició dels Seminaris d'Història Econòmica i Social, organitzats anualment pel Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona, fou deixar de banda definitivament aquesta visió. L'objecte d'anàlisi foren les economies de muntanya des de l'època medieval fins al segle XIX. Tal com va fer constar Rosa Congost en la presentació del Seminari, l'objectiu fonamental era tallar amb tots aquests tòpics i presentar la muntanya com a quelcom molt més dinàmic del que s'ha cregut fins ara. Les diferents comunicacions presentades van coincidir en aportar dades que remarcaven la participació activa de les regions muntanyoses en l'evolució econòmica general, tot i que, evidentment, el medi natural condicionà fortament l'evolució d'aquestes regions.

Andorra va ser l'objecte d'anàlisi de les tres primeres comunicacions. Roland Viader va estudiar l'economia senyorial d'Andorra durant l'època medieval, incidint particularment en quins eren els beneficiaris de les diferents rendes que els pagesos andorranos estaven obligats a abonar. Sobre això, Viader ha detectat que el mig delme quedava en mans de les jerarquies andorranes i que, d'aquesta manera, van consolidar-se una sèrie de famílies que, sobretot a partir del segle XIV i gràcies a aquesta acumulació de capital, imposaren a la regió la seva lògica econòmica.

Olivier Codina, seguidament, va analitzar el comerç a les comunitats de mun-

XVII Seminari d'Història Econòmica i Social

Les muntanyes i els homes: societat, economia, història (segles IX-XIX)

Universitat de Girona,
Facultat de Lletres,
5 i 6 de novembre de 2004

tanya andorranes de l'època moderna. La seva comunicació, que desenvolupava part de la seva recent tesi de Doctorat, va centrar-se en dos aspectes: per una banda, en la ramaderia i el paper dels cotons, zones que eren deixades fora de l'ús comunitari i que s'arrendaven per a pastures a particulars. Codina ha detectat l'existència d'unes companyies que disposaven de la major part del ramat andorrà, la destinació final del qual eren les carnisseries de Barcelona. Per altra banda, el ponent analitzà el cas de la siderúrgia: Andorra disposà de fargues des del segle XVII, productores de ferro destinades al mercat català, i aquestes, a diferència del que s'ha cregut habitualment, foren una important font d'atracció de població.

Domènec Bascompte, partint de la premissa que els estudis tradicionals han incidit en el paper dels prats per a les pastures i, en canvi, han oblidat els conreus, va analitzar el paper de l'agricultura a Andorra durant els segles XVI-XVIII. El ponent va indicar que l'agricultura moderna fou un element fonamental per a les famílies andorranes, i va assenyalar l'existència de conflictes entre els interessos ramaders i els agrícoles. Bascompte va concloure que l'agricultura havia tingut una gran importància a Andorra; la seva davallada i desaparició ha estat un fenomen recent.

Deixant tot seguit de banda el cas andorrà, M. Àngels Sanllehy analitzà el paper dels comunals a la Vall d'Aran durant l'època moderna. L'autora ha detectat un aprofitament individual dels comunals i una organització col·lectiva de la ramaderia. El comerç de la fusta i l'arrendament de pastures enriquiren algunes famílies. A partir del segle XVIII es començaren a tancar terres, indicador del triomf de l'individualisme agrari enfront de les pràctiques col·lectives. En la segona part de la comunicació, Josep M. Bringué analitzà el mateix fenomen al Pallars Sobirà, incidint particularment en l'oposició entre

les famílies més fortes, que volien fer-se amb el control dels recursos, i la resta de la població, que intentava mantenir els usos comunals tradicionals.

Jacinto Bonales estudià el cas del Prepirineu al segle XIX i, més concretament, les repercussions socials que comportà per als veïns de la regió la implantació del règim liberal. L'autor indicà com en els pobles es constituïren Junes veïnals per a la defensa dels interessos comuns dels habitants enfront dels nous poders públics. El paper d'aquestes Junes fou fonamental per al manteniment de bona part de les terres i dels usos comunals durant l'època de les desamortitzacions.

Tünde Mikes analitzà les comunitats de la Vall de Ribes durant els segles XVII i XVIII, caracteritzades per l'autogovern i l'autogestió de la seva vida i política interiors i dels recursos naturals de la zona. La ponent presentà diversos casos de gestió i explotació de recursos per part de diferents pobles de la Vall. A partir de finals del segle XVIII va augmentar la diferenciació social interna de les comunitats.

Gabriel Jover presentà el cas de la serra Tramuntana de Mallorca. L'autor parlà de l'extensió de la ramaderia a gran escala a l'illa que aviat entrà en conflicte amb els usos comunals vigents. A partir del segle XVI, la manca de noves pastures i la seva baixa qualitat obligà a cercar altres fonts de riquesa. L'olivera fou el conreu

que s'estengué per la zona a partir d'aleshores. Jover finalitzà la seva comunicació presentant els canvis en el paisatge que ha patit la regió en els darrers quaranta anys, amb la reculada de l'olivera i l'increment dels pins i les alzines.

Pere Gifre analitzà l'economia del Penó de Rocabertí (Alt Empordà) durant l'edat moderna, concretament el paper de les universitats de la zona, que es dotaren d'una àmplia xarxa de privilegis per a la seva organització col·lectiva. El ponent insistí en el paper de la ramaderia, concretament en l'existència de contractes de gasalla, pels quals l'arrendador cedia el bestiar, els arrendataris l'engreixaven i arrendador i arrendataris anaven a mit-

ges en els guanyos. Els principals propietaris de la regió disposaven de gran nombre de caps de bestiar cedits a gasalla per a la seva explotació.

Jordi Abella presentà l'activitat desenvolupada per l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu i, des d'una anàlisi antropològica, va plantejar com el Pirineu ha evolucionat i no és una cultura tancada en si mateixa. Després d'una exposició dels projectes desenvolupats des de 1994, Ignasi Ros analitzà la transhumància en els segles XIX i XX, una activitat encara existent en l'actualitat. En la seva comunicació, Ros traçà les diferents línies transhumants dels bestiaris pirinencs cap a Espanya i França durant els darrers dos segles.

El seminari conclougué amb les principals conclusions que varen extreure els coordinadors del Seminari, Josep M. Bringué i M. Àngels Sanllehy, i amb el corresponent debat entre tots els assistents. Principalment, en opinió dels coordinadors, de les comunicacions aportades se'n podien extreure les idees següents:

a) En zones de muntanya i sempre complementant-se amb la ramaderia, l'agricultura ha tingut molta més importància del que tradicionalment s'ha cregut.

b) A la muntanya han predominat les formes d'explotació col·lectiva dels recursos, amb una organització diversa depenent de la zona.

c) El mercat ha estat un element bàsic per a les economies de muntanya. El mercat i la producció industrial existent en aquestes regions n'han trencat l'aïllament.

d) Els fenòmens de progressiva diferenciació social que hom pot trobar a les planes també han tingut lloc a les muntanyes. Per mitjà de formes diverses, s'han produït fenòmens d'acumulació de riquesa per part d'unes famílies, sovint gràcies a les possibilitats generades per l'activitat comercial.

En definitiva, a partir dels diferents elements exposats en el transcurs del Seminari, considerem que d'ara en endavant hem de trencar amb la munió de tòpics associats a la muntanya com a zona aïllada, tancada en si mateixa i amb una evolució històrica poc dinàmica. Esperem que les idees exposades facilitin l'aparició de nous estudis que ens permetin un coneixement més exacte de l'evolució històrica i socioeconòmica d'aquestes regions.

Joaquim Alvarado i Costa ■

Aquests llibres no s'improvisen, sinó que hi trobem reflectits i recollits els resultats de moltes investigacions realitzades en els darrers anys. Algunes, com les de Pere Trijueque, per aficionats a la Història; d'altres, com la de la Georgina Soler, han estat realitzades en un marc més acadèmic. És enormement positiu, penso, el fet que avui, una època en què sembla que totes les coses s'han de fer de pressa, hi hagi gent, i entre ella gent jove, com Alfons Garrido, que sàpiga treballar pacientment, acumulant hores als arxius, per arribar a uns resultats sòlids que ens permeten conèixer el nostre passat. El llibre, profusament il·lustrat amb fotografies d'un gran valor documental, mostra la fecunditat de la relació entre el món universitari, la societat civil i els agents econòmics de la societat actual. És de lloar, en aquest sentit, la iniciativa de la Confraria de Pescadors de Palamós.

Des d'èpoques molt remotes els pescadors s'organitzen en confraries de caràcter professional. Els autors parlen de "l'esperit de confraternitat i cooperació davant dels perills comuns". Quan es pregunten quins eren aquests perills viscuts per les famílies dels pescadors, trobem referències als avatars que afecten l'esfera privada de les persones, la petita història, les viduitats, per exemple, però també als avatars que només la Història en majúscules, la gran història, pot explicar, com són els atacs derivats de les accions de la pirateria, i que fàcilment podien conduir a la condició d'esclau. És aquest lligam entre la petita història -la vida quotidiana de cada dia- i la gran història el que em sembla més remarcable del llibre. És el gran repte de la història local.

Des de les primeres pàgines, els autors del llibre segueixen les pistes, obertes fa molts anys pels treballs d'Yvette Barbaza, sobre la importància de la pluriactivitat. Aquest punt de partida permet veure els lligams entre el desenvolupament de l'activitat pesquera i el desenvolupament del conreu de la vinya o de l'activitat suro-tapera. El recorregut històric que el llibre ens ofereix no és un recorregut previsible: podem remarcar, per exemple, la davallada important de pescadors palamosins durant el segle XVIII. De fet, sense aquest declivi parcial de la pesca a Palamós seria difícil d'entendre l'arribada d'embarcacions d'arrossegament forànies a la Palamós d'inicis del segle XX. Pel que fa a l'evolució de la mateixa confraria, amb les diferents denominacions, el llibre ens ofereix un interessant exercici de conjugació entre les disposicions reials o estatals -en el cas de la

darrera etapa franquista- i les necessitats canviants dels associats. Cal conèixer la legislació, i per això els autors ens la fan saber; però els autors saben que no n'hi ha prou de conèixer la legislació i volen descriure la realitat de la seva aplicació. Aquestes paraules d'Eldemir Salichs, durant molt de temps secretari de la Confraria, il·lustren bé el que per a molts era una realitat quotidiana dels anys del primer franquisme, que són també els anys de fundació de l'actual confraria: "El polític no entén de pesca, els càrrecs eren imposats, però aquesta gent feien el que el pescador els hi deia... Aquests pescadors van haver de fer front a problemes com la manca d'importacions i combustibles".

La part final del llibre és dedicada a seguir els problemes derivats del creixement de la pesca durant el període de reconversió dels anys 70 i 80. En l'aposta pel creixement, el sector pesquer no és l'únic interessat en l'explotació del mar: el boom turístic i l'activitat esportiva són companys de viatge, no sempre ben avinguts. El sector pesquer, per sobreviure, s'ha d'adaptar a la nova situació: l'ampliació del port, els nous edificis, els canvis en la subhasta, etc., són signes de canvi i de progrés, però també de contradiccions i de dificultats. Els resultats de l'eufòria productivista dels anys vuitanta xoquen avui amb els problemes ecològics i, a més a més, les decisions sobre l'economia pesquera es troben supeditades ara als plantejaments de la Unió Europea. No és estrany, doncs, que el llibre acabi fent referència als reptes que el nou context europeu presenta per la pesca mediterrània i, en concret, per l'activitat pesquera de Palamós.

Aquest llibre potser no hagués estat massa diferent si no existissin avui aquests reptes. La història de la Confraria de Pescadors de Palamós continuaria essent una història de canvis, de moviment, d'avatars de la Història, però és innegable que la lectura del llibre adquireix un relleu especial en la situació actual, avui. Per això, vull acabar amb la frase amb què els autors acaben el llibre: "Serà, doncs, responsabilitat de cada confraria saber utilitzar de la millor manera possible aquests instruments amb l'objectiu d'assegurar-se el seu propi futur". Em sembla que així recullo el seu missatge. És una frase dura, volgudament dura, però penso que resumeix una mica la tesi i l'interès del llibre: són els homes els que fan la Història.

Rosa Congost ■

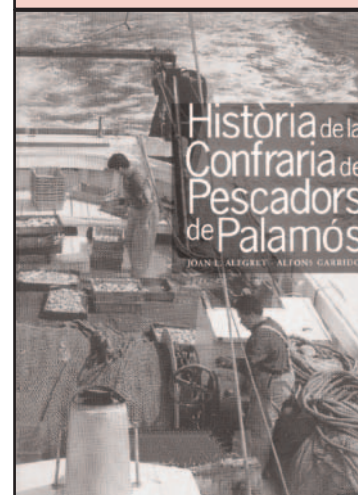
Pescadors de Palamós

Un dels reptes dels historiadors és la incorporació de la riquesa i complexitat de la història, que la recerca ens descobreix i ens mostra, a la memòria col·lectiva. I és aquest lligam entre història i memòria el que fa singulars i necessaris llibres com el que presentem.

ALEGRET, Joan i
GARRIDO, Alfons,

**Història de la Confraria
de Pescadors de Palamós**

Confraria de Pescadors de
Palamós, Palamós, 2004,
295 pàgs.

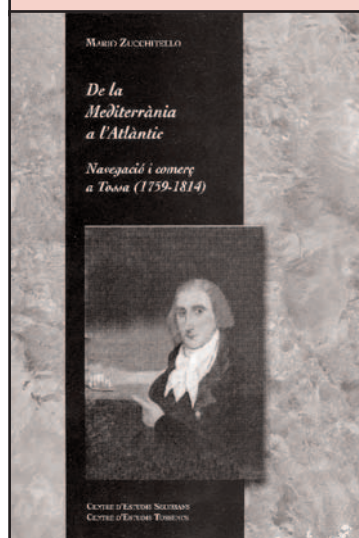

■ Llibres

ZUCCHITELLO, Mario

Navegació i comerç a Tossa (1759-1814),

Centre d'Estudis Selvatans /
Centre d'Estudis Tossencs
(Col. Estudis i Textos, 9),
2004, Tossa de Mar.

El darrer treball de Mario Zucchitello se sintetitza amb una màxima del poeta grec Alceu, concretament la que assegura que els qui fan la ciutat són els homes capaços d'aprofitar les ocasions. I és un treball certament important: sis anys de recerca han donat llum al llibre d'història tossenca més voluminós que s'hagi escrit fins l'actualitat. I la seva importància rau també en la seva qualitat, en la mesura que aporta llum sobre un dels períodes en els quals la gent de Tossa va arribar més lluny: la navegació i el comerç marítim van portar tossencs arreu del món. Tossa va viure una etapa de gran moviment econòmic i una relativa prosperitat a redós de la qual va créixer urbanísticament i en demografia. El període de poc més de cinquanta anys estudiat per Zucchitello és el que va permetre a una mateixa generació viure les transformacions més grans que s'han viscut mai a Tossa, deixant de banda la de la segona meitat del segle XX amb l'esclat turístic.

Un breu repàs a l'índex i la lectura de les fonts documentals ja permeten al lector fer-se una idea de l'ingent volum de documentació que Zucchitello ha estudiat. Puc donar fe de com l'autor s'ha desplaçat a diversos arxius de les comarques gironines, d'Alacant, Barcelona, Cadis, Cartagena, Madrid, Mataró, Motril, Sevilla, Simancas, Vilanova i la Geltrú, Viso del Marqués, i fins a l'estranger, amb viatges a Perpinyà i Roma. Fer-ho no és fàcil ni barat. Però és així, trepitjant arxius i empapant-se de documents, com un historiador elabora el seu treball. Si bona part del món universitari estigués disposat a abandonar el seu paritisme i apostés per unes línies de recerca clares i basades en el document i no en el dogmatisme ideològic, la historiografia del nostre país ho agrairia. Fer-ho no és fàcil, perquè això requereix molt de temps, molt d'esforç i despeses i maldecaps. Això no obstant, quan les coses arriben a bon port i es presenten al públic amb l'entitat d'aquest treball, la satisfacció per l'obra realitzada és un dels millors obsequis, i la bona acollida entre el públic amaga aquelles frustracions i aquells enuigs que la recerca a vegades comporta.

L'estudi d'aquest període es preveia sucós en informació, i la trajectòria de l'autor, que ja havia publicat sis estudis monogràfics sobre diversos aspectes de la història de la vila, va fer que el Centre d'Estudis Selvatans s'interessés per participar en l'edició d'aquest volum. La bona

predisposició de l'Ajuntament de Tossa i del Patronat Francesc Eiximenis de la Diputació de Girona ha permès finançar un llibre com aquest, que respon als cànons de la cultura i no als dictats del mercat.

Magníficament editat, el llibre conté un ingent volum de noves dades i informacions trobades per l'autor i, també, un apèndix documental molt útil com a punt de partida per a futurs estudis. Al final del llibre hi ha un índex toponímic i alfabètic, on malauradament les presses de maquetació han portat a ometre la vila de Blanes, que, com la veïna Lloret, té també en aquest llibre una explicació de part de la seva història, tal com és costum de l'autor en les seves diverses publicacions, per raons de context, bon veïnatge i amistat.

Fer-ho no és fàcil, però s'ha aconseguit. El llibre de Zucchitello és una obra de referència per conèixer part de la història de Tossa, així com de poblacions veïnes. I, més encara, és també un llibre molt útil per a la història del litoral català de la segona meitat del segle XVIII, perquè són poques les poblacions de la costa catalana que disposen a hores d'ara d'una publicació rigorosa i documentada del que va ser, en la perspectiva del temps i l'espai, l'aventura comercial i marítima dels seus avantpassats. És, efectivament, un molt bon estudi local; i, per defecte d'altres, esdevé també una obra de referència en l'àmbit de la historiografia catalana i espanyola. Amb estudis com aquest, tòpics llargament repetits queden desemmascarats i hom pot copsar l'extraordinària activitat econòmica del litoral català i les intenses relacions amb ports d'arreu de la Mediterrània i l'Atlàntic.

Un primer capítol dedicat a la demografia ens situa en un marc contextual imprescindible per entendre bona part del que va ser el fenomen comercial i el conseqüent migratori. El segueix un altre de molt divulgatiu dedicat als mitjans de transport, qüestió tot sovint oblidada i que remet a un no poc important sector de la societat que s'hi guanyava la vida. Un altre breu capítol està dedicat als protagonistes de la navegació i el comerç entesos com a ocupacions involucrades en l'aventura, com és el cas dels pilots. El capítol següent està dedicat al comerç i la navegació en sentit estricte, primer amb un repàs a tot el moviment tramut a la Mediterrània i a la península, després amb un estudi aprofundit de l'aventura colonial americana. Es tracta del cos central del llibre: hi trobarem informació puntual de les diverses societats ope-

ratives, de les relacions comercials teixides, dels productes amb els quals es comerciava, dels capitals invertits i dels guanys reportats, així com dels sous guanyats per qui hi posava el seu treball. No podem oblidar tampoc l'anàlisi de la xarxa de ports i, més enllà d'aquests, de les rutes comercials i els canals de proveïment. Les relacions socials i familiars que aquests vincles comercials generaven són també objecte d'estudi, així com un gran nombre d'aspectes de la vida quotidiana d'una societat com la tossenca, que havia de viure amb bona part dels seus efectius demogràfics voltant constantment pel món, absents tot sovint de les seves llars, de les seves penes i les seves alegries. No menys important és l'anàlisi des d'una perspectiva urbanística de les conseqüències que van tenir per a Tossa aquest comerç i aquesta navegació, i es fa esment a la construcció dels dos edificis encara avui més singulars de la vila, si descomptem les muralles de Vila Vella: l'església parroquial i l'antic hospital de pobres, avui rehabilitat com a Casa de Cultura. Clouen el llibre, ja ho hem dit, un interessantíssim apèndix documental i un més que valuós annex de taules: a l'apèn-

dix hi trobarem des de correspondència, contractes i protocols notariais diversos, fins a una patent de sanitat, un passaport i altres; l'annex destaca per les taules de la diàspora comercial tossenca a Amèrica i de les misses de cos present efectuades a la parròquia per aquells que moriren lluny de casa. També són molt importants les taules relatives a l'atracament de tossencs a diversos ports.

Taules, gràfics, reproducció de signatures i il·lustracions diverses al llarg del llibre espongen el text i constitueixen una plenament justificada concessió a la imatge, en una societat com la nostra que ho subordina gairebé tot a la icona i que dia a dia infravalora la paraula. Les humanitats són el baluard de la nostra cultura, i malauradament la política les arracona, perquè el poble no pensi i pugui ser més mal·leable, perquè, dòcil i ignorant, el poble es plegui a la seva voluntat. Només té futur el poble que pensa en llibertat, i el poble que pensa en llibertat i que coneix bé el seu passat sap molt millor que un altre com afrontar no només el futur, sinó el mateix present.

David Moré Aguirre ■

Fa pocs mesos va aparèixer el volum segon, el que correspon a l'Edat mitjana, de l'esperada *Història agrària dels països catalans* dirigida per Emili Giralt, fruit d'una iniciativa editorial de la fundació catalana per a la recerca i un grapat d'universitats públiques. En aquest volum coordinat per Josep M. Salrach, han col·laborat alguns dels millors especialistes en història agrària de Catalunya i del País Valencià. Seria difícil trobar historiadors més al dia de les investigacions recents en la matèria que Josep M. Salrach, Mercè Aventín, Josep Fernández Trabal, Antoni Furió, Ferran Garcia Oliver, Thomas F. Glick o Antoni Riera, que tenen, a més, una ben contrastada experiència en la redacció d'obres de síntesi. El resultat són quinze capítols de lectura àgil, ben il·lustrats, excel·lentment documentats i acompanyats cadascun per una selecció bibliogràfica que inclou fins i tot tesis doctorals inèdites. El volum incorpora d'una manera natural les recerques que els seus autors han desenvolupat en els darrers temps. Així, hi podem llegir interessants anàlisis de Josep M. Salrach

sobre el període que envolta l'any mil, de Josep M. Fernández Trabal sobre els remences, de Mercè Aventín sobre la família, d'Antoni Furió sobre el crèdit rural o de Thomas F. Glick sobre els molins hidràulics. La qualitat del seu treball es fa palesa també en la capacitat d'imbricar la història agrària de casa nostra en els debats historiogràfics d'àmbit més general, com per exemple el que suscita encara la valoració de la crisi baix-medieval amb les aportacions recents d'autors com G. Bois o S. R. Epstein.

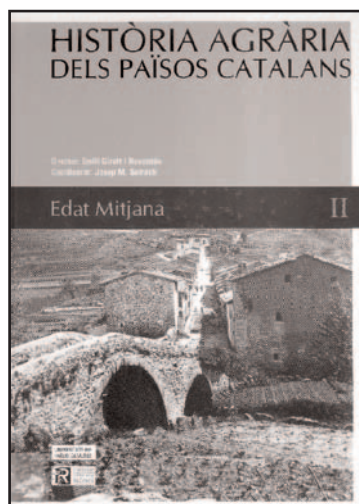
El llibre s'estructura en tres parts: la primera, sota l'epígraf "Creixement, crisi i represa: la dinàmica", segueix un ordre cronològic amb un important biaix cap al període més tardà; mentre que els capítols de les dues altres parts, titulades "Les Estructures: de la terra al mercat" i "La societat rural", es dediquen a temes diversos, necessàriament de manera sintètica, procurant abastar tots els territoris de parla catalana i tota l'edat mitjana. Un inconvenient inevitable en una obra col·lectiva d'aquestes característiques és l'encavalcament (certament, n'hi ha pocs)

SALRACH, Josep M. (coord.), GIRALT RAVENTÓS, Emili, (dir.)

Història agrària dels països catalans, vol. 2 [Edat mitjana]

Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2004, 602 pàgs.

■ Llibres

entre alguns capítols. Així, a tall d'exemple, els molins hidràulics es tracten alhora als capítols segon ("Sistemes agrícoles islàmics de Xarq al-Andalus"), vuitè ("L'utilatge i les tècniques") i novè ("Les indústries rurals").

En conjunt, l'obra resulta especialment útil per a fer un balanç de la recerca en història agrària als Països Catalans. Cal advertir que per tradició els historiadors medievalistes no separen gaire la història agrària de la història general o història total i, per aquest motiu, apareix en l'obra una mica de tot. Tanmateix, en termes generals, els medievalistes es mouen millor (disposen de més treballs amb què sustentar les seves afirmacions) en els temes diguem-ne "socials" com ara territori i poblament o senyoria i comunitat, que no pas en els estrictament lligats a l'economia agrària i que han de tenir un lloc central en una obra d'aquestes característiques. No se'n pot fer una crítica als

autors, que reflecteixen bastant fidelment l'estat dels coneixements, però segurament ens manquen més estudis sobre tipus de cultius, adobs, guarets o rendiments. A la pàgina 345 llegim que l'arada és una eina "omnipresent als inventaris pagesos", però seria interessant afegir que es podria investigar molt més sobre qüestions com, precisament, l'utilatge agrícola i el bestiar en els inventaris pagesos o, més en general, sobre l'evolució dels nivells de vida pagesos. Com a mínim pel que fa a la Catalunya de la baixa edat mitjana, em sembla que som ben lluny d'haver esgotat les immenses possibilitats que ofereixen els arxius i l'arqueologia per tal d'assolir mostres fiables i representatives que ens apropin una mica al nivell que ara mateix tenen els col·legues anglesos.

Lluís To Figueras ■

ALFARO, Juan Manuel
i DE LA FUENTE,
Pablo,

***Quan l'Empordà
esdevingué frontera: La
reial plaça de Guerra de
Sant Ferran de Figueres***

Fundació privada cultural
"Les fortalezes catalanes",
Figueres, 2004, 135 pàgs.

El primer que cal dir d'aquesta obra és que ha sorgit com a fruit de la recentment endegada política editorial de la Fundació Fortalezes catalanes, la qual ve gestionant la plaça forta de Sant Ferran, a Figueres, des de fa alguns anys. Aquest fet honora la Fundació, atès que en aquest país no estem acostumats a què els ens gestors del patrimoni -públics o privats- donin importància a la investigació històrica. El més habitual és que es limitin a adequar els monuments per tal de millorar-ne la venda d'entrades, algun cop amb restauracions fantasioses, sense que l'arqueologia d'arxiu sigui gaire apreciada.

El llibre és el resultat de la confluència dins d'aquesta Fundació de dos historiadors amb inquietuds sobre la poliorcètica catalana a l'època moderna: per un costat, el veterà investigador Pablo de la Fuente, que ha fet de l'estudi de la frontera militar catalana enfront el veí francès una de les seves principals línies d'investigació; per l'altre, Juan Manuel Alfaro, una jove promesa de la historiografia gironina, el qual ha aportat al treball el seu bon coneixement d'un monument paradigmàtic de les nostres comarques, fruit del seu contacte quotidià amb ell. El resultat d'aquesta conjunció, doncs, ha estat un llibre que ens aporta de forma abreujada i clara les motivacions que feren necessària la

construcció d'una fortificació de mides faraòniques. La necessitat es remunta a mitjan segle XVII: calia protegir militarment la nova frontera creada l'any 1659 entre els estats espanyol i francès. L'obra també ens descriu el desenvolupament inicial de les obres de construcció, alhora que ens informa sobre el plantejament tàctic i estratègic que presidí la seva concepció i realització.

L'estudi de Manuel Alfaro i Pablo De la Fuente es divideix en tres apartats clarament delimitats:

1) Un primer capítol titulat "La nova frontera i la seva defensa", on es planteja la problemàtica a què s'hagué d'enfrontar la monarquia hispànica com a conseqüència del Tractat dels Pirineus (1659). Hom hi constata que la signatura d'aquest tractat suposà un vertader fracàs diplomàtic espanyol, ja que provocà la destrucció d'un sistema defensiu que s'havia mostrat funcional des de l'època de Ferran el Catòlic. La cessió dels comtats rossellonesos suposava deixar la porta oberta a posteriors ingerències militars, atès que es perdien les principals places fortificades del país. En definitiva, com molt bé s'assenyala en el llibre, la nova frontera quedava oberta, sense pràcticament cap plaça forta que la defensés; tot estava exposat i res protegit. Per solucionar el

problema, es proposaren múltiples projectes de construcció d'una gran plaça forta a l'Empordà, que havia passat de ser una segura rereguarda a situar-se en primera línia de front. Tanmateix, malgrat la urgència de l'afer, les pròpies contradiccions internes de la monarquia hispànica i el seu estat de virtual bancarrota econòmica impediren que es realitzés aquesta actuació fins a mitjan segle XVIII.

2) El segon apartat es centra en l'estudi del "Periple caputxi", és a dir, en la problemàtica local que provocà a Figueres l'elecció de la muntanya dels caputxins com a lloc on edificar la nova fortalesa. Aquesta decisió comportà que el convent d'aquest orde religiós fos enderrocat i que aquests haguessin de cercar un nou lloc on establir-se. Aquest reassentament fou força problemàtic, atès que provocà xocs amb les autoritats locals i militars. En concret, aquests segons s'emmarquen dins la política regalista endegada per la monarquia borbònica, que rebé una forta empenta amb el concordat de 1753. En tot cas, la frase pronunciada pel Capità General de Catalunya, el Marquès de la Mina, on aquest afirmava que a Espanya li sobraven religiosos i li faltaven obrers i soldats, és tota una declaració de principis dels ideals que pretenia impulsar l'Estat il·lustrat.

3) El tercer capítol, titulat "La primera guarnició", es centra en l'estudi dels mitjans humans i materials destinats a guarnir la fortalesa. Probablement sigui aquest l'apartat amb les millors aportacions del llibre, ja que s'hi desgrana punt per punt la concepció tàctica i estratègica del projecte. En concret, se'ns desvetlla que la fortalesa havia d'ésser guarnida per un cos d'elit, la Guardia Real, a la qual es dotava d'uns mitjans materials poderosos. Alhora, la preponderància que es donava a la cavalleria -la fortalesa tenia espai per encabir-hi 450 cavalls- li donava una capacitat ofensiva de primer ordre. És a dir, Sant Ferran no era només un punt de defensa avançada estàtica, sinó que tenia una important capacitat de resposta davant d'un atac. A la pràctica, aquest fort pes de la cavalleria obligava qualsevol atacant a dur a terme un llarg i complicat setge de la plaça. Cap invasor no podia permetre's el luxe de deixar a la seva rereguarda una fortalesa com aquesta, des de la qual les línies de comunicacions podien ser fàcilment tallades. En definitiva, es pretenia desgastar l'atacant amb un llarg setge, atès que aquest solia ser més des-

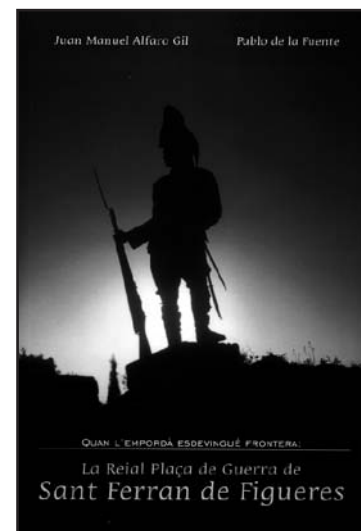
tructiu per a ell que no pas per a l'assetjat. Malauradament, en iniciar-se les hostilitats amb la França revolucionària, aquest plantejament estratègic no es dugué a la pràctica, de tal manera que el castell caigué de forma ignominiosa, sense ni tan sols combatre.

El treball acaba amb un interessant apèndix, on s'ha inclòs l'edició facsímil de l'escriptura "de asiento" de l'obra.

Cal valorar molt positivament aquest treball, atès que, a través de les seves pàgines, que contenen un volum ingent d'informació fins ara inèdita, ens apropa a la història del naixement d'aquesta fortalesa de manera clara, detallada i comprensible. Tanmateix, hi ha dues petites mancances que no ens estarem de comentar: en primer lloc, alguns temes han estat tractats massa esquemàticament. En concret, el primer apartat, centrat en la creació de la nova frontera, hauria merescut una explicació més llarga, perquè s'hi plantegen idees prou importants i innovadores que després no són desenvolupades. Igualment succeeix amb la problemàtica generada per l'increment dels preus provocat per la construcció de la fortalesa. En relació amb aquest fet, els autors arriben a afirmar: "La construcció de la plaça va motivar, a nivell local, una autèntica revolució dels preus". Tanmateix, feta aquesta afirmació, només es presenta un llistat comparatiu dels costos dels materials constructius a l'any 1753 i a l'any 1760. A més, no es fa cap referència a l'impacte que tingué aquesta fortalesa sobre l'agricultura del país, sobre el comerç o sobre el creixement econòmic i demogràfic de Figueres i la seva comarca. Caldrà esperar, doncs, que en propers treballs els autors ho desenvolupin més detalladament. En segon lloc, hom troba excessivament brusca la divisió en capítols, com si no es tractés d'una monografia unitària, sinó més aviat d'una recopilació de tres articles centrats en un mateix tema. Aquestes dues mancances, però, són poc importants; i segurament han estat fruit de la voluntat de fer un llibre curt i àgil, que es trobés a l'abast de tots els públics, fet que deu haver obligat a abreujar-lo.

En definitiva, ens trobem davant d'un magnífic treball sobre una de les principals fortaleeses militars del nostre país. Felicitem els autors, doncs, per la feina feta, alhora que els encoratgem a seguir endavant amb la seva recerca.

Lluís Buscató i Somoza ■

■ recerques en curs

Treball de recerca de doctorat

Jordi BOHIGAS

Norbert Font Sagué. Ciència, religió i catalanisme a la Catalunya finisecular (1890-1902)

Treball de recerca de doctorat,
director: Joaquim M. Puigvert,
Universitat de Girona, 2004.

Mn. Norbert Font i Sagué (1873-1910). Ciència, fe i art es donen la mà en aquest retrat al carbó signat per HH. Dominicas. Museu Geològic del Seminari Conciliar de Barcelona.

Entre els diferents sectors socials que intervingueren en la definició dels discursos i els mites nacionals (i especialment de la seva dimensió territorial i paisatgística), l'Església no en va restar al marge. Segons ha constatat Francesc Roma, la utilització per primer vegada del mot "paisatge" en llengua catalana vingué de la ploma d'un eclesiàstic, el geòleg i futur canonge barceloní Jaume Almera (1845-1919), des de les pàgines del setmanari vigatà *La Veu de Montserrat* (1880). De fet, destacades personalitats eclesiàstiques formaren part des d'un bon començament de les hosts d'excursionistes que es plantejaren d'escorcollar els diversos racons de la geografia catalana per tal de cercar-hi les manifestacions de l'"ànima" catalana que veien ressorgir arreu. En efecte, el moviment excursionista a Catalunya s'erigí en el mitjà mitjançant el qual es va dur a terme un reconeixement primerenc de la naturalesa "pàtria", i va ser precisament en uns moments en què l'activitat científica anava estretament lligada a la consolidació dels diferents nacionalismes. Així doncs, al costat d'arxivers, erudits locals i lletraferits, varen intervenir alguns capellans naturalistes com Jaume Almera, Josep Gelabert, Josep Guitart, Norbert Font i Sagué, Marià Faura, etc.

La nostra memòria de recerca de Doctorat ha estat dedicada a l'estudi biogràfic i de l'obra de la primera etapa de la vida del sacerdot català, naturalista, historiador i publicista Norbert Font i Sagué (1873-1910). L'àmbit d'estudi s'ha centrat en la dècada dels noranta i principis del segle XX. Des que ingressà al Centre Excursionista, durant la tardor de 1894 (amb només vint-i-un anys), fins l'estiu de 1902, el seminarista Font i Sagué s'involucrà amb força en els diversos projectes del Centre, en el trànsit que va des dels últims anys de la presidència del notari i folklorista Francesc Maspons i Labrós a la de l'alpinista Cèsar August Torras. Aquesta etapa va estar encapçalada pel president "xarnera" Lluís Marià Vidal (1842-1922). Ambdós, Font i Vidal, varen ser els principals artífexs de l'elaboració ideològica i pràctica del model que ells mateixos anomenaren excursionisme "científic", que fou el mitjà per fer possible la transició de l'excursionisme cultural cap al més contemplatiu/esportiu, sense renunciar als objectius fundacionals del

Centre Excursionista. Dues de les realitzacions d'aquella etapa varen ser el desenvolupament de l'espeleologia catalana i el descobriment de l'alta muntanya, i hi hauríem d'afegir els projectes frustrats de "comarcalització" de Catalunya. Tot això, certament, va dur-se a terme sense renunciar a la recerca arqueològica, històrica i conservacionista que havia caracteritzat la primera etapa de l'excursionisme. Lluís Marià Vidal, a banda d'un dels més prestigiosos enginyers de mines de l'estat, va ser un dels "pares" de la geologia catalana. L'altre pare seria el director del museu geològic del Seminari diocesà, el canonge Jaume Almera, un dels mestres de Font i Sagué. La trajectòria de Norbert Font, doncs, permet visualitzar la confluència de dues línies evolutives: la tradició científica del Seminari Conciliar (hereva del combat contra el científisme materialista que impregnà els debats ideològics en l'Europa post Concili Vaticà I) i l'evolució del moviment cultural que s'ha anomenat "Renaixença", de la qual formà part tant en la seva vessant excursionista com en la jocfloralesca, estretament lligades. Darrere la promoció de la figura d'aquest sacerdot naturalista hi hem trobat el triangle format pel bisbe Josep Morgades, el canonge Almera i l'industrial i mecenes Eusebi Güell. No és difícil adonar-se que només canviant Almera per un altre famós canonge de l'època, el vigatà Jaume Collell (i que consti que ambdós havien format part de la "*penya dels minyons*"), l'equació ens dona Jacint Verdaguer. I, certament, els paral·lelismes entre els dos preveres, el poeta i el naturalista, no ens poden passar per alt: Verdaguer i Font es troben al mig de l'estratègia conjunta de l'alta burgesia conservadora catalana i de determinats sectors eclesiàstics per intervenir en la direcció de la Renaixença catalana. Ambdós, a més, tot i pertànyer a fases diferents, coincidiren en estreta col·laboració en els projectes periodístics de l'etapa final del poeta de Folgueroles: en la redacció dels setmanaris *La Creu del Montseny* i *Lo Pensament Català*. L'un representava la primera fase de la Renaixença, de caire més literari; l'altre, la següent, científica i política, expressió del desbordament del patrons ideològics i estètics de la Renaixença. Amb tot, tant l'un com l'altre fonamentarien la seva obra en una determinada mirada sobre el territori (això sí, en clau catòlica). A partir d'a-

quí, doncs, l'estudi de les institucions científiques creades per l'Església a Catalunya, sobretot a partir de la primera dècada del segle XX, ens obre noves

perspectives en un terreny historiogràficament poc explorat i necessari per conèixer una mica millor la història de la Catalunya contemporània. ■

A nivell geogràfic, aquest estudi s'ha plantejat a partir d'una noció de fronteres fluctuants: diversos espais imbricats obrien diferents perspectives que portaven del terme comunal al territori andorrà, de les Valls d'Andorra a l'àmbit Pirinenc, per acabar en un espai dilatat que conduïa de la Garona a l'Ebre.

Els centres d'interès que es presentaven eren variats; destacarem els cinc principals: en primer lloc, venien les administracions locals, el quart i el comú. El primer objectiu d'aquests consells era l'organització del territori col·lectiu. Per ser part d'un consell o beneficiar-se del dret comunal calia posseir una casa. Llavors, l'ús i la formació de la propietat eren camps que s'imposaven a aquest estudi. El tipus d'explotació del territori que es desprèn de la documentació predisposava a l'anàlisi de la ramaderia. El bestiar dominava l'espai, condicionava bona part de la reglamentació i ofería a la col·lectivitat una important quantitat de productes per intercanviar. Necessàriament, aquesta activitat havia de constituir un dels eixos del treball, ja que unia la gestió de l'espai i l'obertura dels mercats.

D'altra banda, a partir dels arxius patrimonials es percebia la importància que revestien el comerç i la farga. Aquests fons lliuraven un mitjà per percebre el paper del mercat en la població. A partir del segle XVII, el desenvolupament de la infraestructura siderúrgica, el seu creixent impacte en l'àmbit andorrà i l'incessant moviment interregional que generava, havien de constituir un altra línia de l'estudi. Això implicava endinsar-se en la història de la tècnica; el coneixement de l'aparell de producció era l'única manera d'entendre la influència del mercat del ferro. Per acabar, el darrer punt tractat pot qualificar-se d'administratiu o institucional: les modificacions que afectaven els diversos sectors econòmics influïen directament en el camp social. Per fer front a aquesta rea-

litat, la representació i la reglamentació que s'aplicava s'adaptava constantment. Això es verifica tot al llarg del període estudiat i, en el segle XIX, es conclou de manera significativa a l'hora de plantejar un nou sistema de funcionament de les Valls.

La terra, la ramaderia, el comerç, la farga i la representació política han constituït els principals camps d'investigació. L'evolució i la interacció entre aquests diferents elements han marcat els eixos directors. Els arxius comunals, els comptes de les bladeries, de les sagristanies i dels quarts d'una banda, els llibres del Consell General i l'extensa documentació patrimonial de l'altra, han lliurat la matèria necessària per plantejar un treball creuat sobre les fonts, que cobreix prop de quatre segles d'història d'Andorra. Pel que fa a la cronologia, per aquests punts principals, al igual que quan es va tractar el tema de l'impost, les referències documentals i bibliogràfiques disponibles pouaven la seva essència en la tradició medieval, mentre que la realitat moderna apareixia de manera distinta. L'absència d'un estudi rigorós que tractés els segles XIV i XV va requerir una ampliació del marc cronològic global per poder trobar els lligams que unien el període medieval, estudiat per Roland Viader, a l'Època moderna. A la inversa, pel que fa al tancament de l'estudi, s'imposava la segona meitat del segle XIX, ja que les estructures productives del segle anterior no foren discutides fins a mitjans del segle.

Quins són els principals resultats obtinguts? Per ser breu, el principat d'Andorra era un món obert, era tot a la vegada una terra d'acollida i de pas. La velocitat amb la qual s'adaptava als successius esdeveniments i la facilitat amb què s'acomodava als canvis econòmics que afectaven el seu entorn en són uns bons testimoniatges. Les Valls es van veure afectades per diverses reestructura-

Tesi doctoral

Olivier CODINA

***De fer et de laine.
Economie et
société des vallées
andorranes de
1575 à 1875***

Tesi doctoral, director: G. Larguier, Universitat de Perpinyà, 2003

770 pàgs., annexos pàgs. 772-927, fons i notes bibliogràfiques pàgs. 929-963.

cions; una de les més cabdals afectà la ramaderia ovina. Les quantitats de bestiar i les modificacions en l'estructura de la propietat mostren un fort increment de l'activitat ramadera a partir del segle XV. Els llindars màxims foren assolits a inicis

"El principat d'Andorra era un món obert, era tot a la vegada una terra d'acollida i de pas. La velocitat amb la qual s'adaptava als successius esdeveniments i la facilitat amb què s'acomodava als canvis econòmics que afectaven el seu entorn en són uns bons testimoniatges."

del segle XVI i es mantingueren fins al segle XVII. Tanmateix, entre aquests dos segles, els sistemes d'explotació havien variat, passant del dret d'orri al lloguer de cortons. La immixió del numerari era un canvi fonamental. La pertinença a la col·lectivitat ja no constituïa una assegurança per poder gaudir de pastures suficients. Aquest canvi s'incloïa dins un moviment més ampli: l'aparició de les companyies ramaderes. La producció formatgera i llanera es descartava per privilegiar la producció de carn destinada a l'exportació. Aquesta modificació implicava disposar de grans ramats i tingué com a conseqüència principal de deslligar totalment la ramaderia de la possessió de la terra.

Aquestes companyies ramaderes es fonamentaven en la possessió d'un capital suficient que els permetia assumir la despesa que representava fer transhumar milers de caps de bestiar. Progressivament, s'imposà una oligarquia ramadera que aprofitava la seva puixança per acaparar les millors terres comunals. Paral·lelament, els seus membres esdevingueren els banquers de la col·lectivitat. A més a més, el considerable volum de capital amb el qual treballaven i les xarxes establertes per desenvolupar aquesta activitat els predisposaven a participar en el comerç de trànsit interregional i, per alguns, a llençar-se en l'aventura siderúrgica.

A nivell general, a partir dels inicis del set-cents, aquesta evolució es traduí en un enriquiment dels comuns. Ara bé, mentre la societat era perfectament permeable a les influències exteriors, la representació política ?controlada per l'oligarquia? s'anà tancant cada cop més. El paper social que pertocava als comuns i l'evolució favorable del mercat assalariat temperaren les oposicions entre els diferents grups.

La polèmica desenvolupada al voltant del cultiu del tabac constitueix un reflex de la creixent oposició entre els prohoms i la població. Aquest cultiu, essencialment realitzat per petita gent, s'enfrontava amb els monopolis establerts a França i a Espanya. A Andorra, aquesta situació derivà en un conflicte virulent que enfrontava els cacics ?que necessitaven els privilegis per mantenir la seva activitat ramadera i comercial? amb els petits productors que veien en aquest comerç un mitjà per obtenir uns ingressos complementaris. En aquest context, el Consell General tingué un protagonisme que sobrepassava el seu paper, ja que no es pressentia com un govern de les Valls sinó com un agrupament dels diversos comuns, on cada comú defenia la seva autonomia.

El desenvolupament de la producció siderúrgica i la presa de consciència de tot allò que podia aportar la farga, tant pel que fa als salaris com a la diversificació de les entrades financeres comunals, serviren de pal·liatiu per evitar l'enfrontament directe. Però la malfiança de la població envers la "república dels prohoms" implantada a la fi del segle XVII és patent en tota la documentació del segle XVIII.

La profunda crisi que afectà totes les vessants de l'economia andorrana en el segle següent va fer esclatar el conflicte. L'ascensor social no funcionava i els poders ja no podien mantenir el seu paper de sosteniment. S'hi afegí un greu problema institucional que nasqué en l'opinió pública a l'exterior de les Valls. Mentre que en l'Antic Règim el principat d'Andorra no era un cas aïllat, a partir del segle del liberalisme i de l'estat nació es tornarà un anacronisme. Contra la seva voluntat, la Vall es trobà involucrada en les polèmiques del segle.

De totes maneres, com que estava mancada de consciència política clara i, a nivell econòmic, no podia dirigir el seu futur, una vegada generada una reforma mínima l'any 1866, es va tornar al *status quo* que reconeixia la doble tutela episcopal i francesa. En aquest context de pauperització nasqué la imatge d'una societat pobra que havia d'exiliar els seus fills. Aquesta imatge, força emprada en tractar de les Valls, s'allunya dels ensenyaments aportats per l'estudi de l'Època Moderna andorrana. ■

El fons patrimonial Pagès d'Arenys d'Empordà ingressà temporalment en dues entregues i per a la seva descripció a l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres: la primera fou de 125 pergamins, al juny de 2004; i la segona entrega fou feta a principis del passat mes d'octubre.

La família Pagès, originària i encara avui habitant del veïnat d'Arenys d'Empordà, conserva documentació des de l'any 1317; en concret es tracta d'un pergamí que recull la concessió de plantar vinya al lloc dit Pla de Llampaias per part de l'abat de Sant Miquel de Fluvià a favor de Guillem Ferrer del mateix lloc, fins al 1994, data d'acabament d'una llibreta de pagaments de censos de la família Cortada a favor dels Pagès. La major part de documents, però, daten dels segles XVI-XX.

El patrimoni Pagès és el típic fons patrimonial compost pels documents que acrediten els drets, l'administració i la gestió d'un patrimoni rural, al costat de documentació personal i familiar; i, en aquest cas concret, hi ha també documents de l'antiga universitat d'Arenys d'Empordà i de Llampaias, on alguns avantpassats ocuparen càrrecs. Conserva tres magnífics llibres mestres (1702, 1759, 1773) que regesten bona part dels documents del fons.

Un arxiver gironí, amic de la família, intervingué en part del fons patrimonial elaborant i redactant, sobretot, registres mecanografiats en petits fulls cosits amb fil blanc als pergamins i, també, escrivint directament als marges dels documents. Hem de fer constar que hem detectat certes discordàncies entre la informació aportada i la lectura correcta dels documents.

La nostra classificació combina l'ordre cronològic, la tipologia documental i la classificació entre el patrimoni de les diferents famílies que han passat a formar

part dels Pagès d'Arenys d'Empordà.¹ En primer lloc, destaquen els documents del patrimoni Estela del veïnat de Llampaias, el qual hi queda unit l'any 1641 amb el matrimoni de Miquel Pagès amb Elena Estela de Llampaias; la família Estela prèviament s'havia unit a les famílies Ferran de Llampaias (cap al 1490, possiblement per compra) i els Joer o Joher de Llampaias (cap al 1620 aproximadament); l'any 1633 la família Pagès adquireix el mas Ferrer d'Arenys d'Empordà i, finalment, fou el patrimoni Arbona d'Arenys que, amb la venda del mas l'any 1680, passà a formar part del patrimoni Pagès, tal com els béns de Ramon Gironella, emparentat amb els Arbona cap al 1675.

Aquest fons documental està format per setze capses arxivadores convencionals (1362 còpia- 1994), de cartró de conservació de pH neutre, que sumen un total de 1'6 m.l. de prestatgeria i 125 pergamins de diferents mides (1317-1652).

L'estat de conservació de tot el fons és bastant bo, ja que només una petita part dels documents estan afectats per humitat i algun fong, fet que hem especificat al costat de la descripció dels documents.

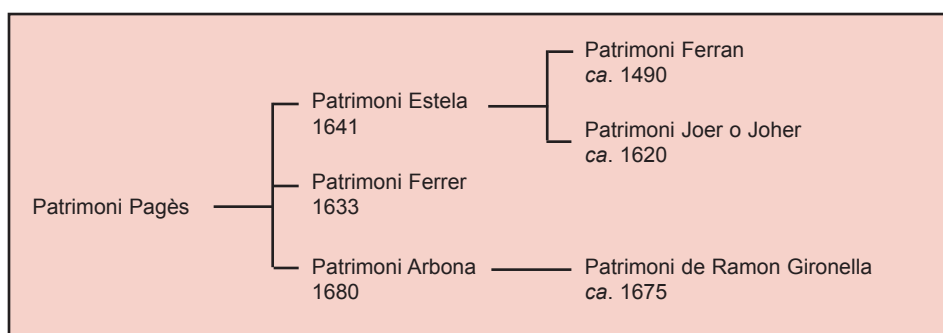
Erika Serna ■

NOTA

1. El mas Ferrer d'Arenys s'ha inclòs dins el mas Pagès d'Arenys, per tractar-se només de dos documents, i estar relacionats amb els Pagès

Arxiu Històric Comarcal de Figueres

El fons patrimonial Pagès d'Arenys d'Empordà (1317-1994)

Salvem la Garriga i el Pla Vinyers

Vull adreçar-me als membres de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines per denunciar una nova agressió al nostre patrimoni natural i cultural, aquesta vegada -un cop més- a la comarca de l'Alt Empordà, concretament a la zona anomenada "La Garriga i el Pla Vinyers", que comparteixen els municipis d'Avinyonet de Puigventós, Vilanant i Llers. Al bell mig d'aquest indret s'ha projectat fer una pedrera de grans dimensions (exactament de 25 hectàrees) que pot posar en seriós perill l'hàbitat de diverses espècies d'un valor ecològic incalculable, com l'esparver cendrós, *Circus Pigargus*, o l'abella catalana, *Ophrys catalaunica*, ambdues protegides. Un projecte d'aquestes dimensions hauria d'aturar-se ja només per l'interès naturalístic de l'indret: qui hagi visitat alguna vegada aquesta zona tan representativa de la garriga empordanesa haurà quedat captivat per la bellesa del seu paisatge i pels seus innombrables racons. A més a

més, però, totes les persones interessades en la història rural tenim un motiu afegit per posicionar-nos en contra d'aquest projecte: els masos i les construccions de pedra seca que s'hi troben. A La Garriga i el Pla Vinyers podem trobar, a banda de feixes, camins i parets de pedra seca molt ben conservats, gairebé totes les tipologies de barraques (de tres pisos, circulars, ovalades, amb cúpula, sense, etc.) i masos tan emblemàtics com el Mas Molar, el Mas Rissecc, el Mas Falgarona i el Mas Genové, les arrels dels quals, en alguns casos, es remunten fins la baixa edat mitjana. Certament, com va dir Joan Badia i Homs en una xerrada informativa a Llers el propassat divendres passat 22 d'abril, la Garriga i el Pla Vinyers "és el paradís de les obres en pedra seca" i -afegit- "és el fruit de tot un poble".

L'agressió és tan flagrant que podria afectar, per la proximitat de la pedrera (a no més de 800 metres), l'ermita preromànica de Sant Quirze d'Olmells, una de les més

significatives de l'arquitectura religiosa d'àmbit rural a l'Empordà, per no parlar de les vint-i-dues barraques de pedra seca que serien directament destruïdes a les Clotes, la partida de terra on se situaria la pedrera. No entenem, per tant, des de la plataforma ciutadana creada per preservar aquest paisatge humà i natural, com l'ajuntament de Llers i les autoritats competents en la matèria permeten una acció que vulnera, entre altres textos legislatius, la "Llei de patrimoni cultural català" (Llei 9/1993 de 30 de setembre), que preserva clarament una zona d'alt interès cultural com és la que ens ocupa. Per aquest motiu, diferents artistes i intel·lectuals, com Montserrat Vayreda, Ricard Anson, Enric Pujol, Maria Assumpció Estarriol o Lluís Roura, per esmentar-ne alguns, s'han afegit a la nostra causa, i restem oberts a qualsevol persona o institució que ens vulgui donar recolzament.

Sebastià Villalón

agenda

CURSOS, JORNADES, CONGRESSOS

Cloenda dels seminaris del Centre de Recerca d'Història Rural

El divendres 17 de juny tindrà lloc el darrer seminari d'història rural d'aquest curs, a càrrec d'Alfons Zarzoso (Museu d'Història de la Medicina de Catalunya), amb el títol "La pràctica mèdica a la Catalunya rural del segle XVIII", a les 16 h. a la sala del CRHR (Facultat de Lletres, plaça Ferrater Mora, 1 de Girona).

VIII Congrés de l'Associación Española de Historia Económica. Santiago de Compostela, del 13 al 16 de setembre de 2005. Més informació: www.usc.es/es/congresos/histec05/index.jsp

Curs d'especialització "El Franquisme". Barcelona, Tarragona i Terres de l'Ebre, de l'11 al 15 de juliol de 2005. Matriculació oberta fins al 20 de juny. Més informació: Museu d'Història de Catalunya, Pl. Pau Vila, 3 - 08003 Barcelona. Tel.: 93 225 47 00; fax: 93 225 47 58.

IV Col·loqui d'Estudis Transpirinencs "La memòria de la muntanya". Núria, del 30 de setembre al 2 d'octubre de 2005. Organitza: Patronat Francesc Eiximenis i Institut Ramon Muntaner.

Congrés "L'aposta Catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)". Barcelona, 3, 4 i 5 de novembre de 2005. Informació: Museu d'Història de Catalunya, Pl. Pau Vila, 3 - 08003 Barcelona. Tel.: 93 225 47 00; fax 93 225 47 58.

Seminari d'identificació i preservació de fotografies (negatius). Figueres, novembre de 2005 (tres dies, sabbats al matí). Prof. Josep Pérez Pena. Preu d'inscripció: 25 Euros. Inscripcions i informació: Arxiu Històric Comarcal de Figueres. Tel.: 972 67 01 78 o arxiucomarcal.figueraes@ddgi.es

XI Congreso de Historia Agraria. Aguilar de Campoo (Palència), del 15 al 18 de juny de 2005. Organitzat per la Sociedad Española de Historia Agraria (SEHA). Més informació a: www.seha.info

BEQUES I PREMIS

VII Beca per a la recerca Museu del Suro de Palafrugell

convocada per la **Fundació Pública Museu del Suro de Palafrugell** i el **Centre de Recerca d'Història Rural** (ILCC-Secció Vicens Vives) de la UdG.

Destinada al millor projecte inèdit de recerca en el camp de les humanitats i de les ciències socials (antropologia, sociologia, història en qualsevol de les seves branques, etc.) que faci referència a l'àmbit temàtic concret del suro.

Dotació: 3000 €.
Termini: 30 de setembre.
Informació: Museu del Suro de Palafrugell (C/ Tarongeta, 31, 17200 Palafrugell) tel. 972307825.

info@museudelsuro.org

V Beques de recerca "Joan Torró i Cabratosa" de medi ambient i de ciències socials. Termini de presentació: 4 de novembre de 2005. Dotació: 3.000 Euros. Més informació: Can Quintana, Centre Cultural de la Mediterrània (c/ Ullà, 31 - 17257 Torroella de Montgrí). Tel.: 972 755 180; a/e: canquintana@torroella.org

VII edició de la beca "Ciutat de Figueres" al millor projecte d'investigació inèdit en el camp de les ciències socials i humanes, prioritàriament en l'àmbit de la història i la geografia, referit a la ciutat de Figueres. Termini de presentació: 31 d'octubre de 2005. Dotació: 4.600 Euros. Recepció de documentació: Registre general de l'Ajuntament de Figueres (Plaça de l'Ajuntament, 12 - 17600 Figueres).

mestall associació d'història rural de les comarques gironines

redacció:
Rosa Congost, Lídia Donat,
Ricard Garcia, David Moré,
Joaquim M. Puigvert
Assessor lingüístic: Daniel Ferrer

Per a informació i inscripcions:
Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00

Podeu enviar-nos textos o suggeriments a: mestall@ddgi.es
Periodicitat: bianual.
Dipòsit legal: GI-731-1999